

Rózsás Tamás

Kuba és Észak-Korea

Kommunista zárványok geopolitikai védettséggel?

Cuba and North Korea

Communist Enclaves With Geopolitical Protection?

Összefoglalás

A piacgazdaság mára szinte mindenhol legyőzte a tervutasításos gazdaságirányítás modelljét, még az egyébként politikai értelemben autoriter Kína is egyre inkább piaci alapon szervezi és fejleszti a gazdaságát. Két kommunista zárvány, Kuba és Észak-Korea ugyanakkor makacsul tartja magát, évtizedekkel a Szovjetunió összeomlása és az első kínai különleges gazdasági övezetek megalakulása után. A körülmények mindkét országban rég megérték a változásra, a tervutasításos rendszer mindkét országban egyértelműen zsákutcának, szegénység és nyomor okozójának bizonyult. A geopolitikai környezet ugyanakkor mindkét ország esetében erőteljesen kedvez a status quo fenntartásának. Az írás azokat a geopolitikai tényezőket és okokat veszi lajstromba, amelyek Kuba és Észak-Korea esetében késleltetik vagy akár további évtizedekkel elodázhathatják az egyébként rég esedékes változást.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F51, N45, N46, P20

Kulcsszavak: Kuba, Észak-Korea, rendszerváltás, geopolitika

Summary

The market economy became dominant over central planning almost everywhere in the world, even politically authoritative China increasingly organizes and develops its economy on a market basis. Two communist enclaves, Cuba and North Korea howev-

RÓZSÁS TAMÁS, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Földtudományi
Doktori Iskola (tamas.rozsas@gmail.com).

er, hold on even decades after the collapse of the Soviet Union and the establishment of the first Chinese Special Economic Zones. Both countries are ripe for change. Central planning proved to be a dead end and a cause for poverty and misery. The geopolitical environment, however, strongly supports the status quo in both countries. This paper reviews the geopolitical factors and causes delaying, or even postponing for decades, the long due changes in Cuba and North Korea.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F51, N45, N46, P20

Keywords: Cuba, North Korea, transition, geopolitics

1944-ben, amikor a háború romjai között, a Szovjetunió látszólagos sikerén is felbuzdulva terjedőben volt az a gondolat, hogy a gazdaságot az államnak kell irányítania, Hayek figyelmeztetett, hogy az állam túlterjeszkedése a gazdaságban szükségképpen erőszakhoz, egyenlőtlenséghez és nyomorhoz vezet (Hayek, 1994). Nem mindenkire jutottak el a gondolatai, a 20. század második felének kollektivista kísérletei pedig sok millió ember életébe kerültek, és még többnek okoztak szenvedést Latin-Amerikától a Szovjetunióig át Ázsia számos országáig (Courtois et al., 2000).

EL DORADO ÉS SHANGRI-LA

A paradicsom ígéretével indult az 1950-es években Kuba és Észak-Korea központi terüvitasítás kísérlete is, mára azonban mindkettőről nyilvánvalóvá vált, hogy a próbálkozás az ott élő emberek tömegeinek csak hihetetlen nyomort hozott, és a szűk uralkodó elit számára is csak nehezen tudja biztosítani a relatív fényűzést.

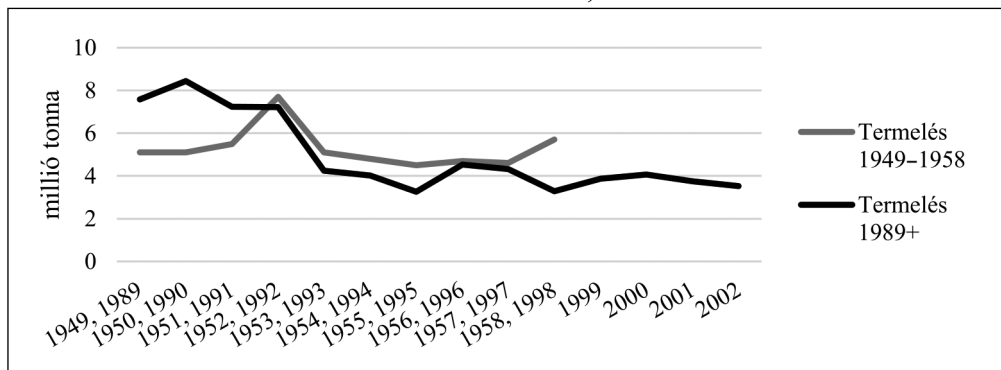
Kubában 1959. január 1-jén győzött Fidel Castro forradalma, amely a valóban korrump Batista-rendszert söpörte el. Bár Castro hamar belekezdett az államosításba, az ezer hold feletti földbirtokrészeket és az amerikai tulajdonban lévő Kubai Telefonsaságot már 1959-ben állami tulajdonba vonták (Staten, 2003:91–92), az ország csak az 1962-es rakétaválság után lépett a szocialista útra (Anderle, 2004; Staten, 2003).

A kubai gazdaság egyik jelentős exportterméke és a gazdaság teljesítőképességének egyik indikátora a 19–20. század fordulója óta a cukor. A 18. század végéig még meghatározó fakitermelés helyét a cukor a 19. században fokozatosan vette át, 1904-re az ország éves cukortermelése valamivel meghaladta az egymillió tonnát, 1929-re azonban már 5,16 millió tonnára növekedett (Funes Monzote, 2008:220). Az 1960-as évek végére a cukorgyárak államosítása is megtörtént (Sweig, 2012:45), és a cukor a forradalmi kormány gazdaságfejlesztési stratégiájának középpontjába került. A tervekben kitűzött cél 1970-ben 10 millió tonna cukor előállítás volt (Staten, 2003:101). Az 1980-as évek elejére pedig már 14 millió tonna volt a kitűzött cél, és a tervek szerint a KGST-országokat nagyrészt Kuba látta volna el a szükséges cukorral (Salazar-Carrillo, 2013).

A tervezett szintet a kubaiak sosem érték el, de az 1958-as 5,7 millió tonnáról 1989-re az éves cukortermelés 7,58 tonnára nőtt (Salazar-Carrillo, 2013:2; Srebrnik,

1969:257). Az erőltetett növekedés azonban tipikus szovjet megoldást követve elképesztően alacsony hatékonysággal történt. Miközben az 1970-es és 1980-as években a cukorbetakarítást erőteljesen gépesítették, az 1970-es évek végétől az 1990-es évekig tartó időszakban az aratás átlagosan 145 napig tartott, szemben az 1950-es évekre jellemző 95 nappal (Salazar-Carrillo, 2013:3). A Szovjetunió összeomlását követően végül a kubai cukoripar gyakorlatilag összeomlott, a termelés az 1. ábrán látható módon az 1950-es évekre jellemző szint alá esett vissza.

1. ábra: A kubai cukortermelés alakulása 1949 és 1958, illetve 1989 és 2002 között

Forrás: Srebrnik, 1969:257; Salazar-Carrillo, 2013:9

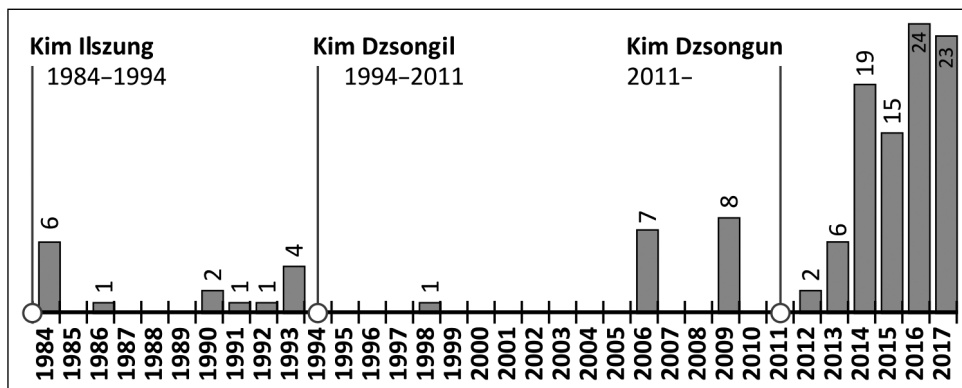
Mára a cukor helyett a turizmus vált a kubai gazdaság hajtómotorjává, a főképp európai és amerikai turistákat fogadó kubaiak azonban több mint húsz évvel a Szovjetunió összeomlását követő gazdasági válságidőszak után is sokat nélkülöznek (Cooke, 2014; Horváth, 2013).

Még rosszabb a helyzet Észak-Koreában. A népének szintén a paradicsomot ígérő országban tömegek élnek számunkra hihetetlen nyomorban, a javulás reménye nélkül.

Észak-Korea az utóbbi években atombomba- és rakétakísérleteiről lett hírhedt. A kísérletek a 2. ábrán is láthatóan főképp az elmúlt években, Kim Dzsongun hatalomra lépése óta váltak gyakorivá (Berlinger, 2017).

Amíg azonban az ország egyik oldalról az atomhatalmat játssza, másik oldalról képtelen megteremteni az emberek alapvető életfeltételeit. Az Észak-Koreából sikerrel Dél-Koreába menekült Pak Janmi két éve megjelent könyvében beszámol az ott élők mindennapjairól. Bár az élet soha nem volt idilli a kommunista diktatúrában, a Szovjetunió széthullása itt is fokozta a korábbi nélkülözést, amit a rossz időjárás, az esőzések miatti áradások által elpusztított rizstermés az 1990-es évek közepén még tovább rontott. Miközben a Kedves Vezető még keményebb küzdelemre szólította fel az embereket, tömegek haltak éhen, vagy váltak betegségek áldozatává (Pak, 2016:49). Ebben a világban a gyerekek úgy nőttek fel, hogy normálisnak tartották, hogy időnként éhezniük kell, és az egyetlen ambíciójuk az volt, hogy felnőtként jóllakhassanak. Az élelem mellett pedig hiányzik a vezetékes víz is, van, ahol órákat kell sorban állni vízért a város egyetlen közkútjánál (Pak, 2016:51).

2. ábra: A kísérleti rakétakilövőések száma évenként Észak-Koreában

Forrás: Saját szerkesztés Berlinger, 2017 alapján

Eközben az országban nyilvános kivégzéseket tartanak például azért, ha valaki levág egy tehenet, és megeszi a húsát – a tehenek ugyanis az állam tulajdonában vannak, így aki levág egy tehenet, állami tulajdont lop (Pak, 2016:61). Sokan csempészéssel és a feketepiacon való kereskedéssel egészítik ki a család jövedelmét, de ha valaki lebukik, az jó eséllyel valamelyik kényszermunkatáborban hal meg, és a családja életét is kockára teszi. Más megoldás azonban nem nagyon marad. Az országban nem működnek az alapvető állami ellátások. A műtétekhez kevés az érzéstelenítő, a kórházak udvarán felhalmozott holttesteken patkányok lakmároznak (Pak, 2016:128–129).

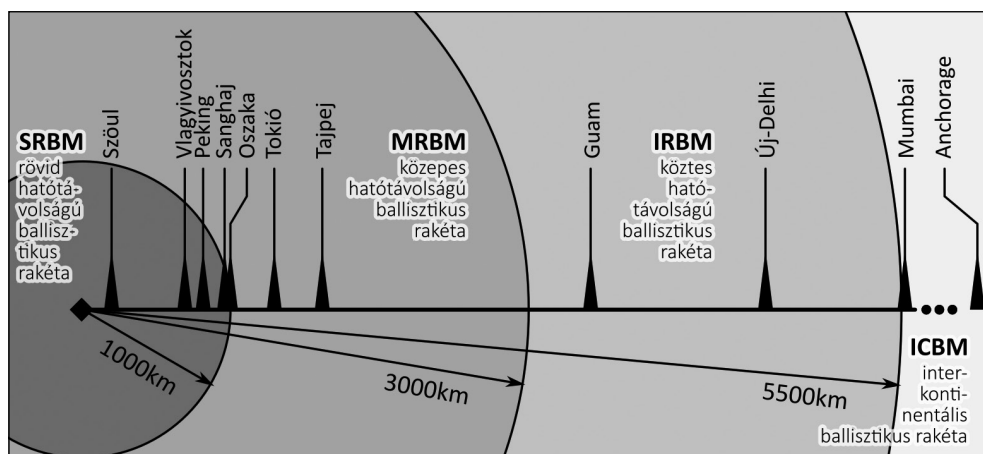
Nehéz lenne vitatni, hogy a helyzet Észak-Koreában megérett a változásra, különösen ha Dél-Korea fejlettségét és Kína gyors növekedését is figyelembe vesszük. Kubában ugyan jobb a helyzet, és egy trópusi országban a nélkülözést is könnyebb elviselni, mint egy hideg, hegyvidéki országban, ugyanakkor a diktatúra állami irányítású gazdasági rendszerén kívül a kubaiak nélkülözését sem indokolja semmi, ezért a helyzet ott is bőven megérett a változásra, a rendszerváltásra. A két ország azonban mégsem indult el eddig a változások útján. Pedig a 11 milliós Kuba az Egyesült Államok, a 25 milliós Észak-Korea pedig a gyorsan fejlődő Kína közvetlen szomszédságában van, és rakétaival könnyebben éri el Pekinget, mint Tokiót vagy az Egyesült Államokat.

Mi tartja a helyén Raúl Castro és Kim Dzsongun rendszerét ilyen hosszú idővel a hidegháború lezárulta után? A válasz a két ország környezetének geopolitikai viszonyrendszerében rejlik, ennek megértéséhez azonban érdemes felidézni a két diktatúra kialakulásának történetét.

TŰZFÉSZKEK A HIDEGHÁBORÚBAN

Már a második világháború utolsó szakaszában világossá vált, hogy a kommunista internacionalizmusra és hagyományos orosz expanzív terjeszkedésre alapuló szovjet külpolitika nem teszi lehetővé az együttműködést és a kompromisszumokon alapuló

3. ábra: Egyes rakétatípusok hatótávolsága és a velük Észak-Koreából elérhető nagyvárosok

Megjegyzés: A városok távolsága Phenjantól értendő a Distance Calculator, 2018 segítségével számolva
 Forrás: Saját szerkesztés

egyensúlykeresést a Szovjetunióval. Az Egyesült Államok ezért a feltartóztatás politikája mellett döntött, és igyekezett útját állni a szovjet terjeszkedésnek (Szilágyi, 2013:81).

A hidegháború geopolitikai megközelítésben három szakaszra osztható. Az 1945 és 1956 közötti első szakasz a nukleáris pathhelyzet és az elrettentés időszaka volt, amit a két táboron belüli integrációs tendenciák és a feltartóztatás gyűrűjének megrajzolása jellemeztek (Szilágyi, 2013:93–95). A második, 1957 és 1979 közötti szakasz a kommunista behatolás időszaka volt az Egyesült Államok és szövetségesei ellenőrzése alatt álló tengeri övezet spykmani külső peremterületére (Szilágyi, 2013:95–98). Végül az 1980 és 1991 közötti harmadik szakaszt a kommunista hatalom tengeri zónából való visszavonulása és a hidegháború lezárása jellemezte (Szilágyi, 2013:99–101). Az 1950 és 1953 között lezajlott koreai háború a hidegháború első, a kubai forradalom 1959-ben és később a kubai rakétaválság 1962-ben a második szakaszára esett.

A koreai háború

A második világháború végén az Egyesült Államok nem tartotta Ázsiában Koreát fontos színtérnek. A háború végén az amerikaiak az ország déli részét ellenőrizték, míg a 38. szélességi fok felett a szovjetek vették át az ellenőrzést. A jaltai egyezmény szerint az országnak idővel egyesülnie kellett volna, de a Kelet-Európában kialakult gyakorlat itt is érvényesült. Észak-Koreában Kim Ir Szen (Kim Ilzsung) vezetésével népköztársaság, Dél-Koreában Li Szin Man vezetésével köztársaság alakult.

1949-ben az Egyesült Államok jelentősen csökkentette koreai katonai jelenlétét, mert MacArthur Japánban akart csapatokat, és a katonai tervezők úgy gondolták, hogy a dél-koreai fegyveres erők ellen tudnak állni egy támadásnak. 1950. június 25-én hajnalban azonban körülbelül száztízezer észak-koreai katona átlépte a 38. szélességi

fokot, és azonnal felülkerekedett a dél-koreai erők felett. Az amerikaiak gyorsan reagáltak, és az ENSZ Biztonsági Tanácsa, szerencsés szovjet távollét mellett, már június 27-én elfogadott egy határozatot csapatok küldésére Koreába.

A MacArthur vezette amerikai erők 1950 szeptemberében szálltak partra a Szöulhoz közeli Incshonnál, ahol gyors sikereket értek el, visszafoglalták Szöult, és visszaszorították az északiakat. MacArthur csapatai azonban nem álltak meg a 38. szélességi foknál, és a tábornoknak sikerült meggyőznie Truman elnököt, hogy nem kell tartani kínai beavatkozástól. Október-novemberre az amerikai és dél-koreai erők megközelítették a kínai határt. Csou En-laj az indiai kormány közvetítésével jelezte az Egyesült Államoknak, hogy nem tűr amerikai katonai jelenlétet a határainál, de az amerikai politikai vezetés figyelmen kívül hagyta a jelzést.

November 27-én négyszázezres kínai haderő támadt az amerikaiakra, és karácsonyra visszaszorította őket a 38. szélességi fok alá. Truman meglepetésében az atombombába bevetését is megfontolta, de a hír hallatára Washingtonba siető brit miniszterelnöknek sikerült lebeszélnie erről.

1951 elején, miközben az amerikai csapatok elkezdték visszaszorítani a kínaiakat, elmérgesedő vita bontakozott ki MacArthur tábornok és Truman elnök között. MacArthur Kína elleni légitámadásokat követelt, és a teljes győzelem mellett kardoskodott. Truman ugyanakkor megértette a kínai beavatkozás üzenetét, és nem akart egy háborút Kínával és a szovjetekkel, ami lángba borítaná a térséget. Truman végül kénytelen volt leváltani a fékezhetetlen MacArthurt, az Észak- és Dél-Korea közötti tűzszüneti vonal pedig az 1953. július elején Panmindzsonban aláírt tűzszüneti megállapodással a 38. szélességi fok közelében állandósult (Schulzinger, 1998:225–236).

A kubai forradalom és rakétaválság

A kubai forradalom gyökerei az ország függetlenségi harcaiig nyúlnak vissza. Kuba csak a második függetlenségi háborújában, amerikai segítséggel nyerte el függetlenségét Spanyolországtól, amiért önállósága korlátozásával fizetett. Az amerikaiak gyakran avatkoztak be a kubai belpolitikába katonai erővel, és bár a beavatkozások a politikai stabilitást célozták, a kubai politikai fejlődés gátjává váltak, hiszen miattuk a pillanatnyi stabilitás érdekében sok társadalmi probléma megoldatlan maradt. Fidel Castro forradalma így 1959-ben egy olyan korrupt kormányt váltott le, amely puccsal került hatalomra, és a stabilitás érdekében legalábbis hallgatólagos amerikai támogatást élvezett.

Éppen a kubai belpolitika korábbi hektikussága miatt, Castrót eleinte nem vették komolyan, majd az államosítások elindulával az amerikaiak megpróbálták eltávolítani. A kubai emigránsok részvételével megkísérelt partraszállás a Disznó-öbölnél azonban kudarcot vallott. Castro ekkor fordult a Szovjetunió felé. A két nagyhatalom között egyensúlyozva valóban kubai rakétatelepítésekről tárgyalt a szovjetekkel, akik azonban a tényleges telepítést 1962 októberében Castro engedélye nélkül megkezdték, de a Kennedy-kormány eltökélt reakcióját látva végül meghátráltak. Kuba ugyanakkor ettől fogva jelentős szovjet támogatásokat és védelmet kapott (Anderle, 2004; Staten, 2003).

Ez a védelem persze az amerikai partok közelében nem lehetett túlságosan erős, ugyanakkor Latin-Amerikában, ahol az Egyesült Államok a szovjet terjeszkedés megakadályozása érdekében sokszor elnyomó jobboldali rezsimeket támogatót, sokan szimpatizáltak a kubai forradalommal és az arrafelé inkább csak hírből, és nem napi megélt realitásként ismert baloldali eszmékkel. Az Egyesült Államok ezért nyílt katonai beavatkozást nem nagyon engedhetett meg magának a szigetországban.

PUFFERZÓNÁK

A múlt rövid áttekintése már erősen utal a jelenlegi okokra, a status quo fenntartása melletti jelenlegi tényezőkre. A döntő tényezők eltérőek a két ország esetében, közös ugyanakkor, hogy mindkettő jelentősége túlnyúlik földrajzi határain, és egyik esetben sem az adott ország saját befolyása vagy fontossága, hanem sokkal inkább a geopolitikai kontextus miatt.

Kuba

Francisco Pizarro 168 spanyol katonájával ismeretlen terepen járt, 1000 mérföldre a hozzá legközelebb, Panamában állomásozó spanyoloktól. A kis spanyol sereg Atahualpa, az inka uralkodó meghívására Cajamarca városába igyekezett, ahol Atahualpa 80 ezer fős, harcedzett seregével állomásozott. Pizarro 1532. november 16-án találkozott az inka uralkodóval, és egy bizarr ütközetben, percekkel az után, hogy tekintetük először találkozott, foglyul ejtette az uralkodót (Diamond, 1999:67–68). Hogyan tudott Pizarro úrrá lenni ekkora túlerőn, mi volt a spanyolok titka? A spanyoloknak ekkorra már több mint nyolcszáz éves tapasztalata volt a folyamatos háborúkban a mór hódítók ellen, illetve az Ibériai-félsziget uralkodói között. Ez a nyolcszáz év tapasztalat tükröződött vissza Pizarro helyzetfelismerésében, fegyverzetében, taktikai alkalmazkodóképességében és vakmerőségében.

Kuba 1902-ben vált független országgá, ekkor kezdte kialakítani, felépíteni saját demokráciáját, politikai rendszerét. A fejlődés azonban nem lehetett zavartalan. A spanyolokkal szembeni első függetlenségi háborút a kubaiak elvesztették, a másodikban amerikai segítséggel nyerték el függetlenségüket. A közeli nagy szomszéd, az Egyesült Államok ekkorra már fejlett gazdasággal és kiforrott politikai rendszerrel rendelkezett, emellett ugyanúgy expanzióban volt, ahogy a spanyolok a 16. században. Nem meglepő tehát, hogy az amerikai befektetők hamar megjelentek a szigeten, és egyre fontosabb szerephez jutottak az ország gazdaságában. Ebben szintén a tapasztalat volt a döntő.

Pizarro példája azonban még egy szempontból fontos. Ő és a hozzá hasonló hódítók valójában szerencselovagok voltak. Pizarro például olyan mértékben eladósodott perui expedíciója felszerelése érdekében, hogy az adósok börtönétől való félelme miatt nem mert visszatérni Panamába (Graeber, 2012:444). A Kubába érkező befektetők sem feltétlenül voltak otthon a legsikeresebb vállalkozók, viszont a 16. századi konkviztádorokhoz hasonlóan élni tudtak az otthon megszerzett tapasztalatokkal a

helyi politikusok befolyásolásában, megvesztegetésében, kihasználva azok naivitását, türelmetlenségét és kapzsiságát.

Castro forradalma ebből a helyzetből keresett kiutat. A forradalom győzött, de a kísérlet nem sikerült. Kuba gazdasága ma sokkal gyengébben teljesít környezetéhez képest, mint Castro előtt, és Batista korrupst diktatúráját is csak egy talán kevésbé vagy másként korrupst, de sokkal szigorúbban elnyomó diktatúrával sikerült felváltani. A helyzet tehát Kubában megérett a változásra, a megoldást pedig hosszú távon valószínűleg mindenki egy jól működő demokráciában és piacgazdaságban látja, csak hogy azok a tényezők, amelyek Kubát 1902 után rossz útra terelték, nem változtak meg. Kuba átka ma is az, hogy politikailag és gazdaságilag is fejletlen kis országgént kellene megtalálnia és felépítenie önmagát egy fejlett és erős világgazdasági centrum periferiáján.

Miért olyan nehéz ez? Az alapvető probléma a fejlődés időigénye és az emberek – politikai vezetők és választópolgárok – türelmetlensége közötti konfliktus. A fejlett centrum közelében mindenki jól látja, hogyan szeretne élni, és nagyjából milyen országot szeretne, de az odavezető rövid utat senki nem ismeri. A centrum által előzőleg bejárt fejlődési út azért sem lehet minta, mert a körülmények időközben megváltoztak, és azért sem, mert az hosszú idő alatt ment végbe. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a felzárkózó országok elitje az induláskor nem feltétlenül rendelkezik a fejlődés levezényléséhez szükséges tudással és tapasztalattal. Különösen igaz ez egy Kubához hasonló ország esetében, amelynek egy rosszul működő állami irányítású gazdaságról kellene gyors ütemben hatékony piacgazdasággá alakulnia.

Ez az instabil, átalakuló, kaotikus környezet ráadásul a centrum befektetői közül elsősorban a kockázatkereső, kalandvágyó befektetőket vonzza, akik – Pizarróhoz hasonlóan – a gyors nyereség reményében igyekeznek kihasználni a felzárkózók tapasztalatlanságát és naivitását. Az eredmény könnyen a rendszerváltás eltérítése, egy formailag demokratikus, de rosszul működő és korrupst állam kialakulása lehet, amelyben a népesség többi részéhez hasonlóan türelmetlen elit a fejlesztés szellemi erőfeszítést, kitartást és kompromisszumokat igénylő feladata helyett a gyors egyéni meggazdagodást választja.

A fejlett centrumnak, Kuba esetében az Egyesült Államoknak, a periféria fejlődése ugyanúgy érdeke, mint magának a periferiának, csak hogy nem sokat tud tenni ennek érdekében. A politikai fejlődés ugyanis nem egyszerűen technikai és intézményi rendszerek implementációját jelenti, hanem az emberek felfogásában bekövetkező tartós változást is, amihez az oktatás időigénye miatt legalább egy emberöltő szükséges még akkor is, ha feltételezzük, hogy az ehhez szükséges szakembergárda rendelkezésre áll. Nehezíti azonban a helyzetet az, hogy ez Kubában nincs így, a kívülről jövő szakemberek iránti bizalmat pedig könnyen megingatja az, hogy ők kénytelenek türelmemre inteni az országot. Ezenkívül Kuba esetében nehézséget okozhat az is, ha külső tanácsadóként olyan kubai–amerikai szakemberek érkeznek az országba, akik ugyan elkötelezettek lennének a fejlesztésben, és talán legjobban ismerik az országot, de a jelenlegi kubai elittel és a lakosság egy részével is kölcsönös bizalmatlanságot táplálnak egymással szemben. Ebben a helyzetben a türelmetlen polgárai részéről sürgetett és

szintén türelmetlen kubai rendszerváltó elit hajlamossá válhatna az improvizációra, a szakmai megoldások helyetti kísérletezésre, amely azután a fejlődést tovább késlelteti.

Ebben az ördögi körben a centrumnak, azaz az amerikai külpolitikának alapvetően három lehetősége van. Az első, hogy erővel viszi végig a változásokat, miközben erővel tart rendet az országban. Ezzel az a probléma, hogy egy társadalom és politikai rendszer fejlődése nem mérnöki munka, hanem organikus folyamat, azaz kívülről valódi politikai fejlődés nem kényszeríthető ki. Már csak azért sem, mert ha közben erővel kell pályán tartani a felzárkózó országot, azzal a centrum szembe fordul saját értékrendjével, és tálcán kínálja annak lehetőségét, hogy a fejlődés ellenzői az átmenet minden nehézségéért a kívülről rájuk kényszerített, bár egyébként önmagában hasznos modellt kárhoztassák. Ráadásul a változás hívei is feladnák az erőfeszítést, vagy azért, mert úgy éreznék, hogy nem rajtuk múlik a fejlődés iránya, vagy mert azt gondolnák, hogy az külső segítséggel végül úgyis megtörténik magától.

A második lehetőség az organikus fejlődés elősegítése és terelgetése pénzügyi segítséggel, de erő alkalmazása nélkül. Lényegében ezt az utat járja az Európai Unió a rendszerváltó kelet-európai országok esetében. Ehhez Kubában is szükség lenne egy olyan ellenzéki politikai erőre, amelyik képes lehet átvenni a kormányzást, és felhasználni ezeket a forrásokat. Kubában ugyanakkor nincs az 1989 előtti kelet-európaihoz hasonló ellenzék (Szarka, 2014). Emellett, a kelet-európai történelmi tapasztalattal ellentétben, Kuba esetében a nemzeti érzés nem a rendszerváltók, hanem a Castro-rendszer hívei oldalán áll (Rózsás, 2017; Snyder, 2000). Ráadásul a fejlesztésre szánt külső forrásokat könnyű eltéríteni, ennek szankcionálása pedig a kubaiak egy részét csalódottá tehetné, így a támogatások esetleg nem gyorsítanák, hanem éppen fékeznek a pozitív változást.

Végül a harmadik lehetőség, hogy elősegítve vagy csak megengedve a spontán átalakulást, a centrum egyáltalán nem avatkozna be a felzárkózó Kuba fejlődésébe, tudomásul véve, hogy az évtizedekig eltart majd. Ezzel az úttal két fontos probléma adódik. Az egyik, hogy a kubaiak türelmetlensége és politikai tapasztalatlansága eltérítheti a fejlődési folyamatot, és felzárkózás helyett Kuba visszatérhet a Batista-korszakhoz. A másik, hogy a Kuba iránt érdeklődő vagy a Kubából az Egyesült Államokba irányuló, ebben az esetben várható tömeges bevándorlással érintett amerikaiak ezt nem tűrnék el, és az Egyesült Államok részéről beavatkozást sürgetnének.

Nincs tehát könnyű és egyértelmű megoldás. Márpedig, ha van ország, ahol az Egyesült Államok nem engedheti meg magának, hogy hibázzon, az éppen Kuba. A hidegháború éveiben ugyanis az Egyesült Államok a szovjet befolyás kiterjesztésének megakadályozására számos elnyomó jobboldali rezsimit támogatott Latin-Amerikában, ami máig ható szimpátiát ébresztett sok ott élő emberben a baloldali eszmék és rendszerek iránt. Kubát ma nem sokan tartják követendő példának a térségben, de annál többen szimpatizálnak vele. Kuba ugyanis sokak szemében az a kis ország, amely képes volt kiállni és megvédeni magát hatalmas szomszédjával szemben. Kuba emiatt Latin-Amerika számos jobboldali vezetője szemében is ikonikussá vált, különösen az után, hogy a hidegháború lezárultával és a kommunista veszély elmúltával a kubai forradalom exportja már nem jelent fenyegetést számukra.

Egy kubai rendszerváltásban tehát az Egyesült Államok nem engedheti meg magának a kudarcot. Mivel gyors megoldás nincs, a valódi és tartós fejlődéshez pedig hosszú idő kellene, az amerikai külpolitika talán legjobb lehetősége a status quo megőrzése marad. Ebben szerencséjére a kubai politikai vezetés és Kuba éghajlata is partner, hiszen egy trópusi országban a szegénység könnyebben tolerálható, mint a zord Észak-Koreában. Végül létezik egy másik lehetőség is, a nagyon lassú, óvatos, tapogatózó fejlődés, amelyben az amerikaiak Raúl Castrót és majdani utódját hallgatólagosan partnerként kezelik. Kuba és az Egyesült Államok között mindig volt nem hivatalos diplomáciai kapcsolat, a hidegháború legfeszültebb éveiben is (LeoGrande–Kornbluh, 2014). Könnyen lehetséges tehát, hogy a két ország valójában a színpalak mögött ezt az utat járja.

Észak-Korea

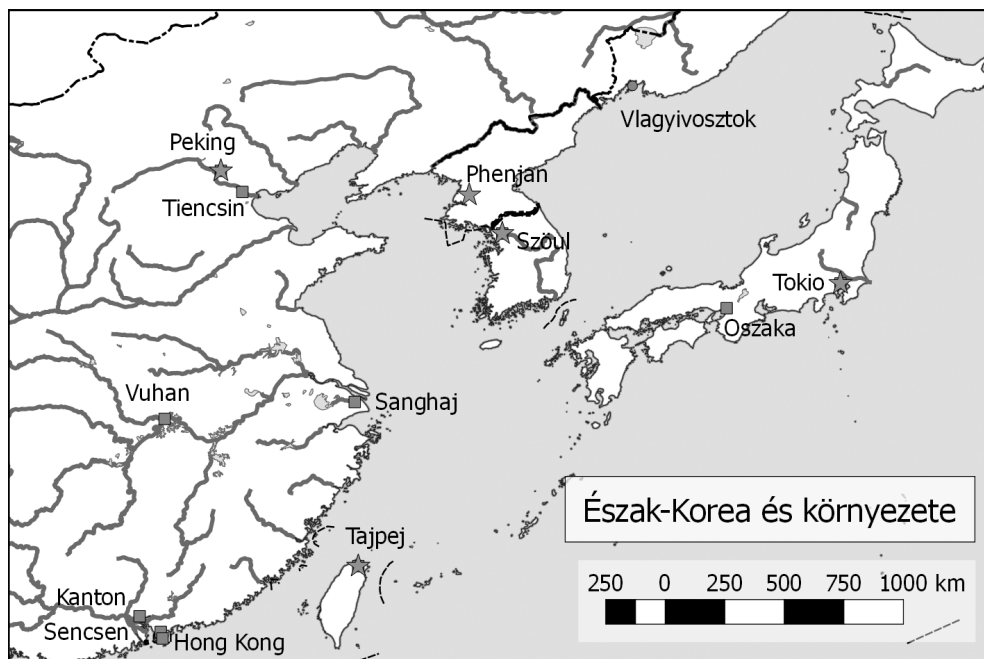
Az észak-koreai atomfegyverprogram komoly kockázatot jelent a térségben, mégpedig elsősorban nem az Egyesült Államok és nem is kizárólag Dél-Korea és Japán számára. Ahogy korábban a *3. ábrán* láthattuk, egy rakéta, amely eléri Tokiót, még könnyebben eléri Pekinget, Sanghajt vagy Vlagyivosztokot, miközben az észak-koreai vezetés viszonya Kínával sem mindig felhőtlen. Miért nem lehet akkor Kínát rávenni egy Észak-Koreával szembeni beavatkozásra, abban való részvételre, vagy legalább arra, hogy biztosan semleges maradjon? Korábban láttuk, hogy Kína már az 1950-es években sem szeretett volna amerikai katonákat a határa közelében, mert akkor még tartott attól, hogy azok esetleg kínai területre lépnének (Schulzinger, 1998). Ma azonban nem valószínű, hogy Kína erre reális esélyt lát, van azonban a status quo fenntartása mellett szóló más oka is.

Kína elmúlt évtizedekben tapasztalt gyors növekedése mögött sokan – tévesen – a kínai államot látják. Valójában a növekedés motorjai azok a különleges gazdasági övezetek, amelyekben az állami irányítást felváltotta a piacgazdaság. Az egyik ilyen övezet Sencsen, amely azért jött létre, mert a kínai vezetés belátta, hogy a hadsereg sem tudná megállítani a százszoros jövedelemkülönbség miatt Hongkongba az életük árán is átjutni próbáló emberek tömegét (Coase–Wang, 2013). A kínai kommunisták ugyanakkor ragaszkodnak a hatalmukhoz, a piacgazdaság elfogadása pedig annak az ideológiának az elvetését jelentené, amely a hivatkozási alapot képezi a kommunista egypártrendszer fenntartására. Ezért a kínai vezetés a piacgazdaságot még mindig kivételként kezeli akkor is, ha emiatt kell a kínaiaknak a jólétről lemondaniuk.

Vessünk most egy pillantást a térképre a *4. ábrán*! Jól láthatjuk, hogy Észak-Korea pufferezónát képez Északkelet-Kína és a fejlett Dél-Korea és Japán között. Mi lenne egy koreai országegyesítés következménye? Feltéve, hogy az egyesítés politikai folyamata sikeres, az északi országrész rendkívül gyors fejlődésnek indulhatna. Észak-Korea területe valamivel nagyobb, népessége ugyanakkor valamivel kevesebb mint fele Dél-Korea népességének. A két országrész gazdasági erőforrások tekintetében jól kiegészíti egymást. A művelhető földterületek nagyobb része délen található, a délinél magasabb hegyvidékekkel jellemezhető Észak ugyanakkor gazdagabb fában és az ipar szá-

mára hasznos ásványkincsekben, például szénben, vasban, rézben és cinkben (Spangler, 2005:519–520). Tovább gyorsíthatná az északi területek felzárkózását a magas déli népsűrűség, zsúfoltság is (Spangler, 2005:520–521), ezenkívül minden valószínűség szerint jelentős japán és amerikai tőke is érkezne a térségbe a fejlesztéshez.

4. ábra: Észak-Korea és környezete

Forrás: Saját szerkesztés, QGIS 2.18.15 és Natural Earth térképállományok

Márpedig ha Kínának Sencsenben Hongkong közelsége gondot okozott, képzeljük el ugyanezt egy gyors fejlődésnek induló Észak-Koreával, illetve egyesített Koreával, hozzáadva annak politikai hatását is, hogy a gyors növekedést nyilvánvalóan a kommunista rendszerrel való szakítás idézné elő. Ráadásul Észak-Korea egészen közel van Pekinghez. Phenjan távolsága Pekingtől légvonalban körülbelül 800 km, országon keresztül körülbelül 1080 km.

Kínának tehát szüksége van a szegény Észak-Koreára a határai mellett ahhoz, hogy elejét vegye a sencsenihez hasonló kényszerhelyzetnek Északkelet-Kínában, Peking közelében. Ha ugyanis a két Korea egyesítése után, a piacgazdaságnak köszönhetően, dél-koreai és esetleg japán és amerikai segítséggel elkezdődne az ország gyors felzárkózása, az akár végzetes is lehetne a kínai kommunista hatalom számára. Kína tehát óvatos, és miatta óvatosak a térség további szereplői is, hiszen Kína egyszer már beavatkozott egy koreai háborúba.

Egy eszkalálódó konfliktus ebben a térségben könnyen veszélyessé válhatna. Az 1. táblázatban láthatjuk egy Észak-Korea körül kibontakozó esetleges konfliktus poten-

ciális résztvevőit, közvetlen érintettjeit. Nemcsak a világgazdaság három legnagyobb gazdasága szerepel a táblázatban, de két legerősebb atomhatalma (Egyesült Államok és Oroszország) és két legnagyobb katonai költségvetéssel rendelkező országa (Egyesült Államok és Kína) is, miközben Japán és Dél-Korea katonai kiadásai is az első tíz között vannak a világon, Oroszországé pedig a negyedik (IISS, 2016). Márpedig az eskalációnak egy konfliktus esetén volna lehetősége, hiszen az észak-koreai kardcsörtetés miatt Kína mellett Dél-Korea és Japán is feszült, egy amerikai beavatkozásra reagálva pedig Kína akár Tajvanra, sőt a Fülöp-szigetekre is kiterjeszthetné a konfliktust.

1. táblázat: Egy esetleges észak-koreai konfliktus potenciális szereplői

Ország	GDP (Mrd dollár)	Katonai költségvetés (Mrd dollár)	Fegyveres erők létszáma	Anyahajók száma
Észak-Korea	17,4		1 190 000	0
Dél-Korea	1 411,2	33,5	628 000	0
Japán	4 936,2	41,0	247 150	0
Kína	11 218,3	145,8	2 333 000	1
Oroszország	1 246,0	65,6	798 000	1
Tajvan	571,5	10,3	215 000	0
Egyesült Államok	18 624,5	597,5	1 381 250	10

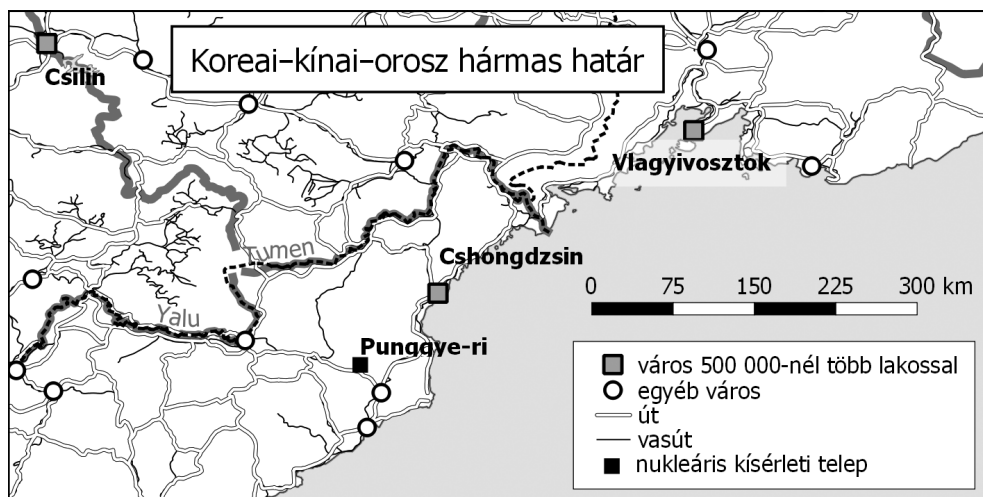
Forrás: Saját szerkesztés United Nations Statistics Division, 2017 és IISS, 2016 alapján

Nem beszéltünk még Oroszországról, pedig Észak-Korea változatlansága mellett rejtett orosz érdekek is hatnak. Az 5. ábra térképén az orosz–kínai–észak-koreai határ környékét láthatjuk. Kína régóta szeretne közvetlen tengeri kijáratot a Japán-tengerre a térségben a Tyumeny folyó torkolatánál, azonban egy, az oroszok által 1860-ban anektált keskeny földszáv ma elzárja ettől (Fifield, 2015).

A közvetlen tengeri kijárat Kína számára segítséget jelentene északkeleti területei fejlesztésében, amivel egy esetleges koreai egyesítés is kevesebb fejtörést okozna az országnak. Csakhogy Oroszországnak éppen egy fejlődő Északkelet-Kína okozna fejtörést. Az orosz Távol-Kelet ritkán lakott, hatalmas terület jelentős természeti erőforrásokkal, Oroszország népessége pedig csökken. Kína ezzel szemben óriási népességgel rendelkezik, és erőforrásigénye növekszik. Oroszország tehát okkal tart Kína megerősödésétől, és ezért az észak-koreai rendszerváltástól, fejlődéstől, egy koreai országegyesítéstől is.

Ráadásul az oroszoknak megvannak az eszközeik és lehetőségeik a status quo fenntartására, részben akár éppen a feszültségek és a bizalmatlanság szításával is. Az orosz csendes-óceáni flotta Vlagyivosztokban, a Tyumeny torkolatától mintegy 130 km-re állomásozik. Ennek a flottának a kötelékébe tartozik a 13 orosz stratégiai atom-tengeralattjáró közül négy. Oroszország ma is több stratégiai atomrobbanófejvel rendelkezik, mint az Egyesült Államok, csakhogy katonai költségvetése kevesebb

5. ábra: A koreai–kínai–orosz hármás határ és környezete

Forrás: Saját szerkesztés, QGIS 2.18.15 és Natural Earth térképállományok

mint fele Kínáénak, és nem éri el az amerikai 11%-át (IISS, 2016). Az egyetlen ismert észak-koreai nukleáris kísérleti telep, Punggye-ri pedig nagyjából 300 km-re fekszik Vladivosztoktól. Az oroszoknak tehát minden lehetőségük adott a térség stabilitásának akár nyílt, akár fedett és nem hivatalos befolyásolására.

ÖSSZEZÉS

Több mint negyedszázaddal a Szovjetunió összeomlása után két kommunista diktatúra, Kuba és Észak-Korea még mindig tartja magát. Miközben a gazdasága mindkettőnek gyenge, és katonai ereje még méretéhez képest is megkérdőjelezhető, náluk jóval nagyobb és erősebb szomszédjaik mindkettővel óvatosan bánnak, miközben ideológiai közeledésről Kína és Észak-Korea esetében is nehéz lenne beszélni.

A helyzet tehát mindkét országban megérett a változásra, aminek látszólag csupán az elszánt kubai és észak-koreai vezetés áll az útjában. Jobban megvizsgálva a két ország helyzetét és környezetét azonban láthatjuk, hogy mindkét esetben tággabb geopolitikai tényezők hatnak a változatlan irányába. Olyan, a két térség stabilitását meghatározó tényezők játszanak abban szerepet, amelyek túlmutatnak a két ország közvetlen jelentőségén, és sok tekintetben függetlenek azok vezetőinek manővereitől. Jó hír tehát, hogy a változatlanban nem a két diktatúra ereje vagy elszántsága a meghatározó. Rossz hír ugyanakkor, különösen a kubaiaknak és az észak-koreaiaknak, hogy mielőtt változást remélhetnek, térségükben rajtuk túlmutató és nem feltétlenül egyszerű dilemmákat kell az érintett nagyhatalmaknak feloldaniuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderle Ádám (2004): *Kuba története*. Akkord Kiadó, Budapest.
- Berlinger, Joshua (2017): North Korea's Missile Tests: What You Need to Know. CNN, December 4, <http://edition.cnn.com/2017/05/29/asia/north-korea-missile-tests/index.html> (Letöltés: 2018. január 10.).
- Coase, Ronald – Wang, Ning (2013): *How China Became Capitalist*. Palgrave Macmillan, <https://doi.org/10.1057/9781137019370>.
- Cooke, Julia (2014): *The Other Side of Paradise. Life in the New Cuba*. Seal Press, Berkeley.
- Courtois, Stéphane et al. (2000): *A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás*. Nagyvilág Kiadó, Budapest.
- Diamond, Jared (1999): *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*. W.W. Norton & Company, New York.
- Distance Calculator (2018): *Distance Calculator* <https://www.distancecalculator.net/>.
- Fifield, Anna (2015): A remote corner of China wants access to the sea. The obstacle is North Korea. *The Washington Post*, October 15, www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/a-remote-corner-of-china-wants-access-to-the-sea-the-obstacle-is-north-korea/2015/10/15/45b7b5e4-3c40-11e5-a312-1a6452ac77d2_story.html?noredirect=on&utm_term=.e5c9ffb6e4e8.
- Funes Monzote, Reinaldo (2008): *From Rainforest to Cane Field in Cuba. An Environmental History Since 1492*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, https://doi.org/10.5149/9780807888865_funes_monzote.
- Graeber, David (2012): *Debt: The First 5,000 Years*. Melville House, Brooklyn, NY.
- Hayek, Friedrich A. (1994): *The Road to Serfdom*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Horvát János (2013): *Kubai retró*. Geopen Kiadó, Budapest.
- IISS (2016): *The Military Balance 2016*. The International Institute for Strategic Studies, London.
- LeoGrande, William M. – Kornbluh, Peter (2014): *Back Channel to Cuba. The Hidden History of Negotiations Between Washington and Havana*. The University of Carolina Press, Chapel Hill, <https://doi.org/10.5149/northcarolina/9781469617633.001.0001>.
- National Accounts Main Aggregates Database (2017): *GDP and its breakdown at current prices in US Dollars*. 2017. december, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/dnlList.asp>. (Letöltés: 2018. április 17.).
- Pak, Janmi (2016): *Élni akartam. Egy észak-koreai lány útja a szabadság felé*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Rózsás Tamás (2017): *Kuba nacionalizmusa. Miért érdekes mediterrán (és magyar) szemmel?* Mediterrán Világ Symposium XVI., Veszprém, 2017. december 8.
- Salazar-Carrillo, Jorge (2013): The Collapse of the Cuban Sugar Industry. An Economic Autopsy. *Economics Research Working Paper Series*, 5, Florida International University, Miami.
- Schulzinger, Robert D. (1998): *U.S. Diplomacy Since 1900*. Oxford University Press, New York.
- Snyder, Jack (2000): *From Voting to Violence. Democratization and Nationalist Conflict*. W. W. Norton & Company, New York.
- Spangler, Jonathan (2005): Korea, North. In: McColl, R. W. (ed.): *Encyclopedia of World Geography*. Facts On File, New York, 519–520.
- Srebrnik, Henry Felix (1969): *The Cuban Revolution and the United States: The Case of the Nationalization Procedures, 1959-1960*. Master Thesis, Department of Political Science, McGill University, Montreal.
- Staten, Clifford L. (2003): *The History of Cuba*. St. Martin's Griffin, New York.
- Sweig, Julia E. (2012): *Cuba. What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press, Oxford.
- Szarka Evelin (2014): *Van-e kihívója a Castro-fivéreknek?* PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem BTK, Pécs.
- Szilágyi István (2013): *Geopolitika*. Publikon Kiadó, Pécs.